

פרשת ראה: האם מותר לאכול בציבור נקניקיה טבעונית עם גבינה

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שאסור לאכול גדי בחלב אמו, פסוק שממנו למדו חז"ל שאסור לבשל בשר וחלב. למרות שהאיסור המקורי מתייחס לאכילת בשר בהמה וחלב בלבד, למעשה חז"ל גזרו מספר גזירות כדי להימנע ממצב בו עוברים על איסור זה. אין לאכול עוף בחלב, יש לחכות זמן מה בין אכילת בשר וחלב (וכפי שראינו בפרשת ראה שנה א'), וכן אסור ללוש לחם עם חלב.

בטעם הדבר שאסור ללוש לחם עם חלב כותבת הגמרא בפסחים (לו ע"א), שבגלל שלחם הוא מאכל מצוי הנאכל בסעודות, יש חשש שיבואו לאכול עם בשר. אמנם כפי שממשיכה וכותבת הגמרא, אם עושים את הלחם כמו 'עין השור', אין איסור ללוש אותו בחלב, שכן אז ידוע לכל שמדובר בלחם חלבי. בפירוש המושג 'עין שור', ומדוע הותר במקרה זה לאפות בחלב נחלקו הראשונים: א. רש"י (ד"ה כעין) פירש, שכוונת הגמרא להיתר אפיית לחם בחלב בשיעור מועט, הנאכל בסעודה אחת. לחם מעין זה יאכל במהירות, וכך לא ישכחו שעירבו אותו בחלב. ב. הרמב"ם (מאכלות אסורות ט, כב) חלק ופירש, שכוונת הגמרא להיתר לחם העשוי בצורה שונה מהרגיל, שכאשר יראו את צורתו יזכרו שמדובר בלחם חלבי ולא יאכלוהו עם בשר, ובלשונו:

"אין לשין העיסה בחלב, ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה שמא יאכל בה בשר, ואין טשין (= מורחים) את התנור באליה (= שומן) ואם טש כל הפת אסורה עד שייסיק את התנור שמא יאכל בה חלב, ואם שינה בצורת הפת עד שתהיה ניכרת כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב הרי זה מותר."

להלכה פסק השולחן ערוך (יו"ד צז, א) את שני הטעמים. כך שאם מדובר בלחם קטן שאוכלים אותו בסעודה אחת (ויש מתירים אף כאשר אוכלים אותו יום שלם), או ששינו את צורתו מהמקובל וניכר שמדובר בלחם חלבי - אין איסור ללוש אותו בחלב.

בעקבות העיסוק בדיני בשר וחלב, נעסוק השבוע בסוגיה הקשורה לנושא זה בו נחלקו בו הראשונים - מתי חוששים למראית עין. לדוגמא, האם מותר לאכול בשר טופו או נקניקיה טבעונית ביחד עם חלב בציבור, או שמא שיש בכך איסור בגלל הרואים. כפי שנראה, סוגיה זו אמנם קשורה להלכות בשר וחלב, אבל למעשה משליכה על עוד מספר רב של דינים.

מראית עין

האם יש איסור לעשות מעשים מותרים מפני שנראים כאסורים? הגמרא במסכת שבת (קמו ע"ב) מביאה מחלוקת תנאים בשאלה זו. לדעת תנא קמא אדם שנרטבו בגדיו בשבת, אסור לו לשטוח אותם בציבור להתייבש, כדי שלא יחשדו בו שכיבס אותם, אך על גגו בצנעה מותר. לדעת רבי אליעזר לעומת זאת גם בצנעה אסור, כיוון שכל מה שאסור מפני מראית עין גם בצנעה אסור.

מחלוקת נוספת בשאלה זו היא, האם מותר לטייל עם בהמה שפעמון קשור בצווארה (שבת סד ע"ב). כאשר מדובר ברשות הרבים אין מחלוקת שאסור, מכיוון שהרואים חושדים שמוליכים את הבהמה למכירה. נחלקו בהליכה בחצר, לדעת תנא קמא מותר, מכיוון שהצעידה נעשית בצנעה, ואילו לדעת רבי אליעזר אסור, מכיוון שכל מה שאסור מפני מראית עין גם בצנעה אסור.

מחלוקת הראשונים

בפסק ההלכה נחלקו הראשונים:

א. הרב ניסים גאון (תוספות עבודה זרה יב ע"א ד"ה כל) פסק להלכה כדעת תנא קמא, שכל דבר שאסרו חכמים, מותר לעשותו בחדרי חדרים, ולא חוששים שיחשדו בו שעובר איסור. הסיבה שפסק כך היא, שהגמרא במסכת חולין (מא ע"א) כותבת שאסור לשחוט בהמה בשוק כיוון שכך מנהג האפיקורסים, אבל בחצר בצנעה - מותר.

מעבר לכך שהירושלמי צועד בשיטתו וכותב בפירוש שאין הלכה כדעת רב, הפוסקים הביאו ראייה נוספת לדבריו מדברי הגמרא בכתובות (ו ע"א) הפוסקת, שאדם שצינור המים שלו נחסם בשבת בגלל צמחיה וכדומה, מותר לו להסירה בשינוי עם הרגל בצנעה - מוכח שכל דבר שחכמים אסרו לעשות בפרהסיא, מותר לעשותו בחדרי חדרים. ובלשון התוספות שהביאו את דבריו:

"פירש רב נסים גאון דאין הלכה כרבי אליעזר ורב, מדתנן פרק שני דחולין (דף מא ע"א) ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה המינים. ועוד תנן בשבת (דף קמו:) שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם אלמא לא אסרו בחצר אף על גב דבשוק אסור מפני מראית העין כך קבלתי בשבת מפי מורי החסיד."

ב. התוספות (חולין שם) דחו את ראיות רב ניסים גאון, ומשום כך פסקו להלכה כדעת רב הסובר שכל דבר שאסרו חכמים לעשותו בפרהסיא, אסור לעשותו גם בחדרי חדרים. את הראייה מדברי הגמרא בחולין המתירה לשחוט בחצר בצנעה דחו, שכן שם גם אם מישהו יראה, הוא יחשוב שהשוחט עושה פעולה מותרת, ולכן וודאי שגם האוסרים מפני מראית עין יתירו במקרה זה.

גם את הראייה מהגמרא ממסכת כתובות, המתירה למעון שורשים שעלו בצינור בשבת דחו, ששם מדובר באיסור דרבנן (שהרי הדריכה נעשית בשינוי), ולשיטתם כאשר נאסר לעשות אפילו בחדרי חדרים דבר שנאסר משום מראית עין - נאסרו רק איסורי דאורייתא שחומרתם רבה, ולא איסורי דרבנן וכן כתב הרא"ש (שבת כב, ד), ובלשונו:

"יש מפרשים דאין הלכה כרב, מדתנן בחולין (דף מא.) אין שוחטין לתוך גומא ברשות הרבים שלא יחקה האפיקורסים ובחצר מותר. ומיהו (= ומכל מקום) אין זה ראייה, דבחצר מותר דאף הוואה אותו אומר לנקר חצרו הוא צריך, אבל בעלמא שאם יראה אדם הוואה יחשדנו אפילו בחדרי חדרים אסור."

ג. שיטה שלישית בראשונים, היא שיטת הר"ן (ביצה ד ע"ב בדה"ר). בניגוד לרב ניסים גאון וכדעת התוספות סבר, שכל דבר שאסרו חכמים לעשותו ברשות הרבים מחשש שמא יחשדו שעוברים איסור, אסור לעשותו גם בצנעה. אמנם, בניגוד לתוספות שתירוצם לקושיה מכתובות הוביל לכך שהאיסור חל רק במעשים שנראים איסורי דאורייתא, הוא טען שהכלל חל גם באיסורי דרבנן.

לדעת הר"ן הסיבה שהגמרא בכתובות התירה למעוך בשינוי שורשים שסותמים את הצינור היא, שמדובר בהיתר מיוחד של חכמים. כלומר באופן כללי, כאשר יש מקום של צער או הפסד גדול חכמים התירו לעשות איסורי דרבנן, ואותו ההיתר נאמר דווקא כאשר עושים את המלאכה בצנעה - כך שלא שייך לאסור מפני מראית עין.

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (או"ח שא, מה) כדעת התוספות והר"ן, שכל דבר שנאסר לעשותו בפומבי נאסר לעשותו גם בחדרי חדרים. משום כך אדם שנרטבו בגדיו בשבת - אסור לו לשטוח אותם בשמש גם בצנעה, כדי שלא יחשדו בהם שכבסם. אף על פי כן כפי שהעיר **המשנה ברורה**, כאשר מדובר בבגדי קטן מותר, כיוון שכולם יודעים שדרכם להירטב, ולא יחשדו בו שכיבסם. האם בעקבות כך, יהיה אסור לאכול נקניקיה טבעונית עם גבינה אפילו בבית (וקל וחומר בציבור)? למעשה נראה שמותר. הסיבה לכך כפי שכתב **הרא"ש** (נדה ט, ז), שבמקומו מותר ללבוש בגדים הנראים כבגדי כלאיים, כיוון שהכל יודעים שלא מדובר ואין בלבישתם איסור. כן גם כאן, כולם יודעים שיש נקניקיות טבעוניות, ולכן יהיה מותר לאוכלן עם גבינה (ועיין הערה¹).

באיסורי דרבנן

למעשה עולה, שהפוסקים לא קיבלו את שיטתו של רב ניסים גאון, וכתבו שדבר שנראה כאסור, נאסר גם בחדרי חדרים. אמנם, כפי שראינו נחלקו התוספות והר"ן בשאלה, האם גם דבר שנאסר באיסור דרבנן אסור בחדרי חדרים, או רק מעשה שנאסר מדאורייתא. בעקבות מחלוקתם נחלקו גם האחרונים, מחלוקת שמשיפעה על מספר דינים:

א. **הביאור הלכה** (שא, ד"ה בחדרי) פסק בעקבות **הרמ"א** (יו"ד פז, א) **המגן אברהם והט"ז** (או"ח שם), שדבר שנאסר מדרבנן - מותר לעשותו בחדרי חדרים, וכדעת התוספות וכנגד הר"ן. כמו כן הוסיף כסברא להקל את דעת רב ניסים גאון, שעל אף שאין הלכה כמותו ואסור לעשות מעשים שנראים כאסורים בצנעה, מכל מקום אפשר להוסיפו כסברא להקל.

גם **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ו, ח) צעד בדרך זו ופסק משום כך, שאין איסור למסעדה להגיש לאחר סעודה בשרית כוס חלב צמחי, כיוון שבנוסף לעובדה שכולם כיום יודעים שיש חלב צמחי (ואז אין בכך איסור וכדעת הרא"ש לעיל), ההרחקה בין בשר לחלב תוקפה מדרבנן (וכפי שראינו בפרשת ראה שנה א') - ובאיסור דרבנן לא גזרו משום מראית עין, ובלשון הביאור הלכה:

"ועיין במשנה ברורה מה שכתבנו בשם התוספות שדבר שנאסר מדרבנן, מותר לעשותו בחדרי חדרים. ואף דלאו מילתא דפסיקא הוא (= שלא מדובר בפסק מוחלט), דהר"ן תירץ תירוץ אחר על קושיית התוספות, מכל מקום נראה דיש לסמוך על זה לדינא, משום דיש כמה פוסקים [הרב ניסים גאון, ובעל המאור] דלא סבירא ליה כלל הא דרב."

ב. **הש"ך** (יו"ד שם) חלק על דבריהם ונקט כדעת **הר"ן**, שגם דבר שנאסר מדרבנן - אסור לעשותו בצנעה משום מראית עין. משום כך פסק שכאשר אוכלים בשר עוף (האסור מדרבנן) עם חלב, יש לעשות היכר כדי שלא יחשדו בו שעובר על איסור דרבנן, וכן פסקו **המהרש"ל** (כה, נב) ובספר **באר שבע** (ש"ך שם).

הסיבה שפסקו כך היא, שכאשר הגמרא במסכת שבת מביאה את מחלוקת התנאים בשאלה האם מותר לעשות בצנעה דבר שנראה כאסור, היא מביאה כדוגמא בהמה שהולכים עמה בחצר כאשר מחובר לצווארה פעמון (מעשה המעורר חשד שמא לוקחים אותה לשוק למכירה), והרי שם מדובר באיסור מקח וממכר שנאסר מדרבנן - מוכח שגם באיסור מעין זה החשש קיים, ובלשוננו:

"וכן נראה לעניות דעתי (שוב בא לידי ספר באר שבע ומצאתי שפסק גם כך) דהא אפילו במידי דרבנן חיישינן למראית העין בכמה דוכתי, ומהם בש"ס פרק במה בהמה, ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק משום דמיחזי כמאן דאזיל לשוק למכור והיינו מראית העין והוא מוסכם מכל הפוסקים שאיסור מקח וממכר בשבת אינו אלא מדרבנן."

כיצד יתמודדו הרמ"א, המגן אברהם והמשנה ברורה שהתירו לעשות בצנעה דבר שנראה כאסור מדרבנן עם ראיית הש"ך? **המגן אברהם** (שם) כתב, שיתכן שאין הלכה כאותה הגמרא, מכיוון שמהגמרא במסכת כתובות כותבת שמותר למעוך בשינוי את השורשים שסותמים את הצינור, משמע שדבר שנראה כאסור מדרבנן לא חששו לאוסרו בצנעה.

ברכה על מראית עין

עד כה עסקנו בפעולות שנאסרו בעשייה משום מראית עין, אך לעיתים חכמים קבעו שיש לעשות פעולות כדי להימנע מחשד. לדוגמא, הגמרא במסכת שבת (כג ע"א) כותבת, שיש להדליק נר חנוכה בכל הפתחים הסמוכים לרשות הרבים (ולא רק נר אחד), כדי שלא יחשדו בבעל הבית שלא הדליק. כמו כן הגמרא (פסחים ו ע"א) כותבת שיש להפריש עסה מחלה שנותנים כמס למלך (שפטורה מעיקר הדין), כדי שלא יתעורר חשד שאותו אדם לא מפריש חלה בדרך כלל. נחלקו הראשונים אם מברכים על תקנות אלו:

א. **הרשב"א** (שו"ת א, תקכה) סבר שיש לברך על הדלקת הנר הנוסף, כיוון שגם אם למעשה מדובר במעשה שעושים מחמת מראית עין, עדיין בסופו של דבר חכמים תיקנו שיש לעשותו, וכפי שכותבת הגמרא במסכת שבת (כג ע"א) יש לברך על תקנותיהם.

ב. **הר"ן** (כא ע"א) חלק על הרשב"א וכתב, שכאשר הגמרא במסכת שבת כותבת שיש לברך על מצוות חכמים, כוונתה רק למצוות ממש, ולא למעשים שחכמים קבעו רק מחמת מראית עין, וכן פסק הרמ"א (או"ח תרעא). בדרך זו צעד גם החתם סופר, ומשום כך פסק שתינוק שנימול כהוגן, ורק בגלל ריבוי הבשר יש למולו שוב - אין לברך על מעשה זה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ ייתכן שיש סברא נוספת להקל על פי דברי **הפרי חדש** (או"ח תסא, ב) שכתב (ובניגוד לחלק מהאחרונים), שרק דבר שנאסר בתלמוד משום מראית עין נאסר, ואין להוסיף גזירות נוספות. משום כך כתבו, שאין איסור לבשל לחם מקמח עדשים בפסח למרות דמיונו לקמח חיטה, כי דבר זה לא נאסר בתלמוד. אמנם ייתכן שגם הפרי חדש יודה במקרה שלנו, כיוון שהוא הרחבה של הרחקת בשר וחלב שנאסרה בתלמוד.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com